

פתרון הבחינה במדעי המדינה, מועד קיץ 2008
שאלונים: 104, 931391
מוגש על-ידי: שמואל הירש
מורה למדעי החברה ברשת בתי הספר של יואל גבע

פרק ראשון

על הנבחן היה לענות על שתי שאלות מבין השאלות 1-4

שאלה מספר 1

סעיף א.

- רוברט מקאיבר מציג מספר סיבות אשר בעטיין גובר אי הציות לחוק. לפי מאמרו של מקאיבר ניתן לומר שחבורת הצעירים אשר הפכה לכנופיה ניאו נאצית הפירה חוק מהסיבות הבאות:
- קיפוח כלכלי- בני הנוער שייכים קרוב לודאי לקבוצות מקופחות מבחינה כלכלית בחברה הישראלית ולכן תחושת האינטגרציה וההזדהות שלהם עם ערכיה המרכזיים של המדינה נמוכה, עובדה המאיצה את תהליך הפרת החוקים.
 - חוסר אינטגרציה תרבותי- בקרב קבוצות של מהגרים שעדיין לא הפנימו את הערכים החברתיים הבולטים גוברת הנטייה לא לציית לחוק. בנוסף, המדינה אינה מתחשבת מספיק בחוקיה ובמדיניותה בעולם הערכים של המהגרים, דבר המגביר את הנטייה שלא לציית לחוק. יתכן ונערים אלה שייכים לקבוצות מהגרים שלא עברו אינטגרציה מלאה.

סעיף ב.

מעמד ההורים בקרב המשפחה הגרמנית של המעמד הבינוני-נמוך נפגע קשה ברפובליקת וימאר. האינפלציה הקשה והמשבר הכלכלי הרס משפחות רבות ושחק לחלוטין את הפנסיות של אב המשפחה המפרנס, שאיבד את מעמדו במשפחה הגרמנית הפטריארכלית. אדולף היטלר והתועמלנים הנאצים ידעו לנצל מצב זה ולסחוף את בני הנוער הגרמני לציידם. בני הנוער שסמכות הוריהם נשברה עקב המצב הכלכלי חברתי, הפכו לקהל היעד החשוב ביותר של המפלגה הנאצית, וזאת על פי ניתוחו הפסיכולוגי חברתי של אריך פרום.

שאלה מספר 2

סעיף א.

- במאמרו: "פונדמנטליזם, הטוטליטאריות החדשה" מציב זקס מספר מאפיינים של פונדמנטליזם (על הנבחן היה לציין שניים):
- אידיאולוגיה דתית טוטלית בעלת חזון משיחי המנסה להחיל באופן מוחלט את עולם הדת על המציאות הפוליטית מדינית. הפונדמנטליסט לא מכיר בהבדל בין ממלכת האלוהים לממלכת האדם.
 - הפונדמנטליזם מתנגד לאידיאולוגיות המודרניסטיות הגדולות כמו קפיטליזם, קומוניזם, לאומיות ושולל ערכים דמוקרטיים.
 - הפונדמנטליזם מתנגד מחד לערכיו של העולם המודרני ומאידך משתמש בכליו של עולם זה. הכוונה לכלים כמו טלוויזיה, האינטרנט, קלטות וטכנולוגיות נוספות על מנת להפיץ את ערכיו וליישם את מדיניותו.

סעיף ב.

- על פי נויברגר, כדי שעיראק תהפוך לדמוקרטיה יציבה צריכים להתקיים בה שניים מהתנאים הבאים:
- **פיתוח אפקטיביות שלטונית** - בנייתו של משטר דמוקרטי שיהיה מסוגל להתמודד באופן יעיל עם בעיות כלכליות ופוליטיות קשות.
 - **פיתוח כלכלי חברתי** - משטר דמוקרטי יציב יכול להתקיים בעיקר במדינות בהן קיימת רמה מינימלית של פיתוח כלכלי. במדינות שבהן רמת הפיתוח הכלכלי היא נמוכה הדמוקרטיה קורסת. והכמיהה לאיש חזק עולה. לכן כדי שהדמוקרטיה בעיראק תקום ותתייצב צריכה המדינה לעבור תנופת פיתוח כלכלי.
 - **הסכמה לאומית רחבה** - דמוקרטיה יציבה מבוססת על קונצנזוס סביב ערכים מסוימים, כלומר על הסכמה רחבה בין כל הפלגים והמגזרים בחברה על שיתוף פעולה והתלכדות סביב ערכים דמוקרטיים. הפלגים השונים והסיעות השונות בחברה העיראקית חייבים לגבש הסכמה כזאת אם ברצונם להפוך את מדינתם לדמוקרטיה יציבה.

התלמיד יכול היה להתייחס גם לתנאים אחרים על פי המאמר.

שאלה מספר 3

סעיף א.

ג'ון לוק רואה את טבע האדם כטוב, כבעל מוסר פנימי עמוק המאפשר קיומו של מצב טבעי כמעט הרמוני. לדעתו של לוק תכונות אלו מצויות אצל רוב בני האדם ולא אצל כולם. המיעוט מנצל את המצב הטבעי כדי לפגוע בזכויות של הרוב. על פי **הובס** טבע האדם הוא אגואיסטי וחסר גבולות מצפוניים מוסריים בסיסים. עובדה זאת הופכת את המצב הטבעי לבלתי נסבל. במצב זה מתרחשת "מלחמת הכול בכול".

סעיף ב.

על פי **לוק** תפקיד המדינה והשלטון המדיני להבטיח את זכויות האדם הבסיסיות, המופיעות אצל לוק תחת הקטגוריה הכללית: "קניין" (property). הקניין כולל את החירות, את החיים, הביטחון והרכוש. המדינה צריכה להתערב באופן מינימאלי בחיי הפרט. לוק שהוא אחד ממייסדיה של המשנה הליברלית, התייחס למדינה כמעין שוטר תנועה, שתפקידו להסדיר את החיים החברתיים ולמנוע פגיעה בזכויות האדם מצד פורעי חוק ומפירי סדר. על פי **הובס** למדינה או: "הלוויתן", כפי שמכונה השלטון המדיני בפיו, כוח אבסולוטי ביחס לפרט. האמנה החברתית במהותה מבוססת על הסכמה מוחלטת של בני האדם למסור את כל חירויותיהם לידי השלטון כדי שהשלטון יבטיח את חייהם וביטחונם האישי של בני האדם.

שאלה מספר 4

סעיף א.

אחת מבעיות היסוד של המדינה המודרנית היא בעיית הזיקה בין החברה האזרחית לבין מוסדות המדינה. לאור ההתרחבות של הפעולה הפוליטית וחדירתה לכל תחומי החיים החברתיים, גוברת התלות בין החברה למדינה ומתחזקת נטייתה של המדינה להשתלט על החברה ולקבוע את סדרי העדיפויות בתחומי החינוך, הבריאות האמנות ותחומים אחרים. **הנבחן רשאי היה להתייחס לבעיות אחרות.**

סעיף ב.

ע"פ איזנשטאדט החוקה היא המסגרת המשפטית הקיימת במדינה המודרנית, שנועדה לקבוע את סדרי הממשל במדינה, את גבול ההתערבות הלגיטימי של המדינה ומוסדותיה בחיי החברה האזרחית. מטרת החוקה היא להוות בין השאר את הגשר בין המדינה לבין החברה ובכך למנוע את נטייתה של המדינה "לבלוע" את החברה האזרחית ולהשתלט על מוסדותיה השונים.

פרק שני

על הנבחן היה לענות על חמש שאלות מבין השאלות 5-14

שאלה מספר 5

על פי רוברט דאל קיימים ארבעה מעגלי השתתפות פוליטית:

- **השכבה הבלתי פוליטית** - כוללת חלקים נרחבים בציבור המגלים אדישות פוליטית.
- **השכבה הפוליטית** - כוללת אותם חלקים בציבור המגלים מעורבות עמוקה בפוליטיקה.
- **מבקשי השררה** - כוללת אותן אליטות תרבותיות, פוליטיות, כלכליות ותקשורתיות הסמוכות לגופים השליטים.
- **השליטים** - שכבה זו כוללת את השליטים בפועל, שרים, מושלים, נשיאים ועוד.

- **האזרחים שעברו בהפגנה במקרה** מייצגים את השכבה הבלתי פוליטית.
- **האזרחים שבאו להפגין** מייצגים את השכבה הפוליטית.
- **חברי מפלגות קטנות וגדולות** מייצגים את מבקשי השררה.
- **ראשי הממשלה** מייצגים את השליטים.

שאלה מספר 6

על פי אבינרי במאמרו "אין סוציאליזם ללא חירות" קיימות שתי סיבות עיקריות לכישלון הניסיון הסובייטי ליישום הסוציאליזם. על הנבחן היה לציין אחת.

- ברית המועצות לא עברה את כל השלבים ההכרחיים על פי תורת מרקס ליישום הסוציאליזם. כלומר, היא לא עברה מן השלב הפיאודלי לשלב הדמוקרטי-קפיטליסטי ולאחר מכן לשלב הסוציאליסטי-אוטופי. ללא קיומם של ערכים דמוקרטיים אין הסוציאליזם יכול להתיישם. בברית המועצות, המפלגה הבולשביקית-קומוניסטית דילגה על השלב הקפיטליסטי-דמוקרטי והעבירה את רוסיה ישירות מהשלב הפיאודלי לשלב הסוציאליסטי, כך שערכים בסיסיים הקשורים בסוציאליזם כמו חירות ושוויון לא יושמו.
- המהפכה הסוציאליסטית האמיתית צריכה להתנהל מלמטה למעלה על ידי מעמד פועלים בעל מודעות מהפכנית. בברית המועצות המהפכה נוהלה מלמעלה על ידי אליטה מהפכנית שניכסה לעצמה כוח אבסולוטי, ולא על ידי מעמד הפועלים עצמו. אליטה זאת הושחתה עם השנים ולא העבירה את העוצמה הפוליטית לעם, כנדרש.

שאלה מספר 7

- שתי סיבות לחוסר הסובלנות בישראל בהתאם למאמרה של מיכל שמיר:
- מלחמת ששת הימים "הזיזה" את כל המפה הפוליטית הישראלית ימינה וחיזקה מגמות משיחיות אצל חוגים רבים בימין ואף בתנועת העבודה.
 - התחזקה החפיפה בין השסע הפוליטי שמאל-ימין, לשסע העדתי מזרחים-אשכנזים. רוב המזרחים הזדהו עם הימין ורוב האשכנזים עם השמאל. השסע בין מזרחים לאשכנזים על רקע תחושת הקיפוח של המזרחים הועצם גם לאור העובדה שהאשכנזים מזוהים עם השמאל.

שאלה מספר 8

על פי המאמר של יחיא וליבמן קיימים טיעונים שונים בעד ונגד חקיקה דתית והתייחסות לנושא השבת בפרט. טיעון אחד **בעד חקיקה** לשמירת השבת: חקיקה המבטיחה את שמירת השבת בישראל הכרחית על מנת לשמור על צביונה היהודי של המדינה.

טיעון **נגד חקיקה** לשמירת השבת: שמירת השבת, בין השאר על ידי איסור תחבורה ציבורית בשבת, פוגעת בנוחות האישית. יום השבת הוא יום מנוחה ויום בילוי כאחד ואין למנוע את אפשרויות הבילוי מהמוני עם ישראל.

שאלה מספר 9

- לדיקטורה הטוטאלטרית מספר מאפיינים. על הנבחן היה להציג אחד מהם. להלן שלשה מאפיינים ויישומם על פי הצעתו של נשיא ונצואלה.
- **אידיאולוגיה מפותחת וטוטלית המקיפה את כל תחומי החיים** של האדם והמנווטת אותם תוך כדי ביטול חירויותיהם האישיות. מאפיין זה בא לידי ביטוי בהצעה המבטלת את חופש העיסוק של האזרחים ובכך פוגעת בחירותם. על פי אותה הצעה, המדינה היא זאת שתפתח מודל כלכלי יצרני, שהאזרחים יצטרכו לציית לו ולפעול על פיו.
 - **מונופול מוחלט על הכלכלה** ותכנון כל הפעילות הכלכלית על ידי המדינה. מאפיין זה בא לידי ביטוי בהצעתו של הנשיא לבטל את עצמאות הבנק העצמאי של ונצואלה.
 - **מונופול מוחלט על השימוש בכלי נשק צבאיים בידי המדינה**. מאפיין זה בא לידי ביטוי בהצעה של הנשיא לקרוא לצבא "צבא העם", לבטל את מעמדו העצמאי, ולהכפיף אותו באופן מוחלט למדינה הטוטאלטרית.

שאלה מספר 10

סוקרטס נימק את החלטתו שלא לברוח מבית הסוהר בעליונות החוק. כלומר החוק הוא המסגרת ההכרחית המבטיחה את הקיום החברתי. חובה לציית לחוק גם כאשר החוק אינו נוח לפרט. לא ייתכן, אומר סוקרטס, שאציית לחוק כאשר הדבר נוח לי ואפר חוק על ידי בריחה מבית הסוהר כאשר החוק ויישומו לא נוחים עבורי.

שאלה מספר 11

על פי יורם פרי ההגנה על זכויות המיעוטים הוא נדבך נוסף של הדמוקרטיה. דמוקרטיה אמיתית ומעשית מבוססת על **שוויון זכויות לכל אזרחי המדינה כולל המיעוטים**. דמוקרטיה תיתן למיעוט הפוליטי החברתי והאתני את כל הזכויות וההגנה ותקיים מנגנוני פיקוח וביקורת על השלטון. חוקי המדינה צריכים להגן על זכויות המיעוטים. מנגנון נוסף שנועד להגן על זכויות המיעוטים הוא בית משפט עליון שאליו יכולים המיעוטים לפנות כאשר זכויותיהם נפגעות.

שאלה מספר 12

על פי התיאוריה האליטרית של הדמוקרטיה קיימת הבחנה דיכוטומית בין מנהיגים למונהגים. רוב בני האדם בחברה הם מונהגים, עקב תכונותיהם, ואין להם את הכישורים הבסיסיים לקחת אחריות על ניהולה של המדינה. את המדינה הדמוקרטית יכולה להנהיג רק אליטה המאופיינת בתכונות אופייניות. על פי הגיון זה כוחו של העם בא לידי ביטוי ביום הבחירות כאשר העם יכול לבחור את השלטון מבין מספר אלטרנטיבות. לאחר שהשלטון נבחר, אין העם מסוגל להשפיע על תהליך קבלת ההחלטות.

שאלה מספר 13

להלן שני מאפיינים של מפלגת אינטגרציה:

- התפשטות התפקיד של המפלגה- היקף עיסוקה של המפלגה בענייני חינוך בריאות ותעסוקה.
- רמת המיסוד שלה- קיומם של מוסדות ומנגנון קבועים וחזקים המקיימים מידה גבוהה של רציפות פעולה של המפלגה.

שאלה מספר 14

שני הסברים ליכולתן של קבוצות האינטרס להחליש את הדמוקרטיה (הנבחן נדרש להציג הסבר אחד):

- כאשר קבוצות האינטרס מפעילות אלימות על מנת לממש יעדים, ובכך פוגעות בערכים הדמוקרטיים הבסיסיים.
- קבוצות אינטרס בעלות עוצמה כלכלית ונגישות ישירה לדרג הפוליטי הרשמי, עלולות לנצל עוצמה זו כדי לסחוט לעצמן טובין וליהנות ממשאבים כללי ציבוריים על חשבון העם. בכך, הן "מסייעות" לדרג המחליט לפגוע במחויבות הפוליטית לכלל האזרחים במדינה.